

Leino pohtii myös sitä, mistä virheet johtuvat. Hän toteaa, että koulujen välillä on melkoisia eroja, joten opetuksen painotukset ja opettajan taidot varmasti vaikuttavat tuloksiin. Hän etsii kuitenkin virheiden syitä itse kielestä, puhe- ja kirjakielen sumuisesta rajamaastosta. Jälleen tarkastelun lähtökohdانا on siis kielen monimuotoisuus ja vaihtelu.

Yhdyssana- ja välimerkkivirheet tuntuvat vakiinnuttaneen asemansa, teki opettaja mitä hyvänsä. Tämän vuosituhannen puolella laskin erästä tarvetta varten selkeästi virheiksi nimettävät heikkoudet 70 abiturientin aineista. Otos muodostui 7 erityyppisen lukion aakkosten alkupään 10 kokeesta. Ylivoimaisesti yleisimpiä olivat välimerkkivirheet: pää- ja sivulauseen välistä oli unohtunut pilkku 224 kertaa, muistakin kohdin yli sata kertaa. Toisaalta liikoja pilkkuja oli lähes sata. Seuraavaksi yleisimpiä olivat yhdyssanavirheet: yhdistämättä jätettyjä ja toisaalta virheellisesti erilleen jätettyjä oli lähes yhtä paljon, puolisensataa molempia. Harmillisen usein myös virkerakenteet huojuivat: selvästi erilleen kuuluvat lauseet ketjuuntuivat 40 kertaa, vajaita virkkeitä (esim. sivulause itsenäisenä virkkeenä) esiintyi 32 kertaa. Tyyllillisiä rikkaita, kuten sananvalinnan horjuntaa, oli merkittävästi harvemmin. Tämä ehkä kuvastaa sitä, että tyyllillistä varointia myös hyväksytään paljon enemmän kuin aiemmin, aiheiden ja valitun tyyllilajin mukaan.

Parhaat kirjoittajat hallitsevat nykyisin normit siinä kuin ennenkin, mutta niiden lisäksi vaaditaan paljon muutakin. Nykyinen valioessee eroaa viime vuosisadan puolivälin kansakunnan toivojen teksteistä oman äänen, näkökulmien, argumenttien ja tyylin rohkeudessa. Voi olla, että tämän saavuttaminen on osittain maksettu kielipiillisen rikkeetömyyden hinnalla.

Mitä siis haluamme painottaa? Kyllä lukiolainen oppii sen, mistä häntä palkitaan tai mistä häntä rangaistaan. Yleis-kielen normien hallitsemattomuus harmittaa, eikä normeja ole syytä väheksyä. Totisesti kielen ja kirjoittamisen opetus on nykyisin kuitenkin kaiken oppimisen ja ajattelun opetelu.

1992 ja 2007

– kaksi yo-koeuudistusta lukutaidon edistämiseksi

Pirjo Sinko

Olen ollut mukana valmistelemassa ja toteuttamassa kahta suurta äidinkielen kokeen uudistusta, joista vuoden 2007 on radikaalimpi. Molemmassa on keskiössä ollut äidinkielen taitojen laaja-alaisempi näyttö ja kokelaan lukutaidon arviointi. Lukeminen tuli aineistoaineessa pakolliseksi vuonna 1992, mutta vasta keväällä 2007 lukutaito on vaikuttanut jokaisen ylioppilaan äidinkielen pisteisiin ja arvosanaan. Aiemminhan vain parempi suoritus vaikutti arvosanaan, eikä otsikkoaineessa lukemisen arviointi ollut mukana. Tosin lukutaito kokeessa näytetään kirjoittamalla, josta syystä kirjoitustaidon arviointi kytketty lukemisen arviointiin.

Riittäkö lukuopeus?

Molempiin uudistuksiin on liittynyt pelkoja, jotka onneksi ovat osoittautuneet vääriksi. Vuonna 1992 huolenaiheena oli, ehtivätkö abiturientit kuudessa tunnissa käydä 20-sivuisen tekstivihon läpi, valita aiheensa, analysoida pohja-

tekstin, suunnitella oman tekstinsä, kirjoittaa sen muokaten ja hioen tekstiään ja vielä kirjoittaa kaiken mustekynällä puhtaaksi. Pelättiin, että aika loppuu kesken, koska opilaiden lukustrategiat eivät ole tarpeeksi kehittyneet tai monipuoliset. Äidinkielen kokeessa tarvittiin ensi kertaa myös silmäilevän lukemisen taitoa sopivan pohjatekstin valintavaiheessa ennen tarkempaan ja syvempään analyytiseen lukemiseen ryhtymistä.

Tiedettiin, että ne opiskelijat, joilla on paljon kokemuksia erilaisista teksteistä, ovat vahvoilla, mutta opettajat eivät olleet ollenkaan vakuuttuneita, että opiskelijoiden tekstien tuntemus on riittävä. Toisaalta toimeenpanokokeilu oli osoittanut, että abiturientit valitsevat aineistonsa yllättävänkin nopeasti, 20 minuutissa. Se piti paikkansa totilanteessakin, sillä keskeneräisiä ns. lyijykynäsuorituksia ei tullut hälyttävän paljon. 2000-luvun netissä surffailevalla sukupolvella tällainen sopivaa tietoa haeskeleva ja valitseva lukutaito onkin jo paremmin harjaantunut.

2000-luvun uudistuksessa puolestaan tarjotaan vähemmän tekstiä tarkasteltavaksi mutta tehtävät ohjaavat tarkkaan ja syvälliseen analyysiin. Kokeen suoritusaikaakin pidennettiin neljästä tunnista kuuteen, jotta syvälliseen tekstin erittelyyn jää tarpeeksi aikaa. Testiviikko on laajuudeltaan vain korkeintaan 8 sivua.

Luetun ymmärtämisen rajat

1990-luvun keskeinen käsite lukemisen ymmärtämisprosessista puhuttaessa oli aktiivinen lukija, joka pystyi avaamaan tekstejä ja seurustelevaan tekstien kanssa. Teksteistä puhumisen käsitteet ovat muuttuneet 2000-luvulle tultaessa mutta itse asiat eivät niinkään. Nyt analyyttyiseen ja kriittiseen lukutaitoon pyrkivät abiturientit purkavat tekstin rakenteita ja merkityksiä ja ovat dialogissa tekstin kanssa. Luku- ja kirjoitustaidon rinnalle on 2000-luvulla tullut tekstitaidon käsite. Tekstitaitoihin kuuluu kyky tehdä havaintoja tekstien rakenteista ja kielestä, mikä PISA-tutkimusten mukaan on suomalaisnuorille vaikeaa. Sekä uudet

perusopetuksen että lukion opetussuunnitelmat korostavatkin tekstitaitojen oppimista.

Edellisen koeuudistuksen uusi asia oli, miten kirjoittaja konkreettisesti viittaa niihin teksteihin tai tekstiin osiin, joita hän lukiessaan referoi, analysoi, kommentoi tai tulkitsee. Viittaamisen tavat opittiin kuitenkin kokemusten karttuessa ja oppimateriaalien tarkentuessa tältä osin. Pohdittiin myös, pystyykö lukija keskusteluun pohjatekstin kanssa, herättävätkö tekstit omaa ajattelua, rohkeneeko nuori lukija olla eri mieltä ehkä hyvinkin tunnetun kirjoittajan kanssa vai sortuuko hän vain referoimaan tai myönteilemään tekstin asiasisältöä tai kannanottoja.

Nyt 2000-luvulla kokeessa edellytetään entistä konkreettisempaa tietoa teksteistä, niiden tavoitteista, rakenteista, argumentointitavoista, tyylillisistä keinoista, sävyistä ja itse tekstilajeista. Kun on tietoa teksteistä, niiden ymmärtäminen syvenee. Pitkä keskustelu on myös käyty siitä, mitä termejä ja käsitteitä lukijan tulee lukion päättökokeessa hallita, mitkä ovat ne työkalut, joilla lukija käy käsiksi teksteihin ja ilmaisee lukemistulostaan. YTL:n uuden kokeen mallissa 2006 satiiri-käsitteen edellyttäminen herätti hämmennystä – vaikka se on opetussuunnitelman perusteissa nimetty sisältö, kuten ironia ja parodiakin. Ensimmäisessä varsinaisessa tekstitaitokokeessa kompastuskiveksi nousi kertoja-käsitteen yllättävän heikko ymmärtäminen, kuten myös uutisen objektiivisuuden käsite, vaikka sen synonyymi tasapuolisuus annettiin tehtävänannossa.

Vuonna 1992 ei vielä tiedetty, että suomalaiset nuoret ovat maailman parhaita lukijoita. Toisin oli 2000-luvun uudistusta toteutettaessa. Suitsutusta peruskoulunsa päättävien lukutaidosta on saatu vuodesta 2000 lähtien. Suomi on luettu maailman kartalle, ja Suomesta on tullut yksi koulutuksen mallimaa. Silti tekstitaitokokeen kokeiluvaiheessa oppilaiden lukutulokset olivat vaatimattomia. Osaaamisen vahvuuksien rinnalla PISA-tutkimuksetkin ovat paljastaneet suomalaisten nuorten lukijoiden heikot kohdat. Asiatarkka lukeminen on helppoa ja onnistuu, mutta vertaileva, kriittinen ja arvioiva, asioita eri lähteistä asioita yhdistelevä lukeminen on vaikeaa. Toki ne ovatkin vaati-

vampia lukemisen taitoja, mutta suomalaisnuorten hyvä lukutaidon perustaso antaisi odottaa parempia suorituksia korkeammilla lukutaidon tasoilla. Parantamisen varaa siis on maailmanmestareillakin.

Lukemisen tasojen alimmalla portaalla oleva sanatarikka lukemineenkaan ei sekään aina ylioppilaskokeessakaan onnistu. Vuoden 1991 ylioppilasainevalikoimassa motkotin siitä, että aineistoaineista kirjoittajat lukevat huolimattomasti pohjatekstien kirjoittajan nimet. Siinä asiassa ei ole paljon kehitytty 15 vuodessa. Monilla kokeilaila tekstien kirjoittajien tai henkilöiden nimet olivat keväällä 2007:kin vain sinne päin. Monet abit kirjoittivat Lars Sundinin romaania, jossa seikkailee Otto Näsi tai joskus jopa Näsä. Henrik Karlssonin pilakuvan tekijä puolestaan muuttui Henrikssoniksi, samoin muuttui Parnasson kolumnisti Janne Saarikivi usein Saarikoskeksi. Nimissä erehtyminen tuottaa oikean elämän kirjoitustilanteissa erittäin kiusallisia tilanteita.

Perustelun taidot puntarissa

1990-luvun koeuudistuksen yhteydessä pelättiin, että YTL edellyttää lukijalta jotain yhtä ja ainoaa oikeaa kaunokirjallisten tekstien tulkintaa. Perusohjeeksi lukiolaisille annettiin, ettei ole olemassa mitään kanonisoitua tulkintaa vaan että kaikki tulkinnat ovat oikeita, jos ne pystyy perustelemaan tekstin avulla.

Väliillä on kuitenkin ollut sellainen tuntu, kuin nuoret lukijat välttelisivät odotuksenmukaisia, ns. normaalitykintoja ja etsimällä etsisivät jotain poikkeuksellista näkökulmaa – ja ajavat itsensä sitten ahtaalle perustelujen vaikeutuessa. Ansiokas novelli- tai runotulkinta noudattaa useimmilla lukijoilla samoja ajatuskulkuja, mutta silti analyysissa on paljon mahdollisuuksia näyttää taitojaan havaintojen tarkkuudessa ja perustelujen monipuolisuudessa, tekstin rakenteessa ja tyylissä. Ymmärtävän ja luovan lukijan ei tarvitse löytää jotain ainutkertaista tulkintaa, sen sijaan hyvään ymmärtämisprosessiin kuuluu taito tarkistaa ja korjata lukemisprosessin aikana ymmärtämistään. Koke-

laan ei myöskään tarvitse pudotella oikeita vastauksia esim. runotekstin metaforia tai sanomaa purkaessaan, vaan hyvä tulkinta syntyy merkityksiä pohtien ja miettien. Äidinkielen koe ei ole matematiikan koe, jossa tuntematon x on ratkaisu tava ja oikea tulos on olemassa. Mutta molemmissa kokeissa ajatuskulku tulee kirjata näkyviin.

Ensimmäisessä tekstitaitokokeessa päätelmien perusteleminen tekstihavainnoin osoittautui yllättävän vaikeaksi. Monet suoritukset, joissa esimerkiksi pohdittiin sitä, miksi Otto pakenee vanhainkodista, eivät yltäneet kolmea pistettä korkeammalle, koska pakenemisen syytä vain lueltiin, niin kuin ne olisivat olleet faktoja. Luentaa ei perusteltu tekstihavainnoin. YTL onkin lisännyt tekstitaidon kokeen tehtäväksiantoon havaintojen, väitteiden ja tulkintojen perusteluvaatimuksen.

Katse vielä tulevaisuuteen

On kiinnostavaa miettiä, kuinka pitkälle tämä uusi koeasetelma kantaa. YTL:n pitkään tähtäimen suunnitelmassa on jo alkaa valmistella tietotekniikan käyttömahdollisuutta tutkinnon kokeissa. Monelle esseen kirjoittajalle tietokone olisi jo nyt tutuin kirjoitusväline. Tanskassa on käytössä sellainen äidinkielen yo-koetyyppi, jossa tekstimateriaali on rompulla tai kokelaalla on pääsy internetiin. Näillä järjestelyillä meidänkin opetussuunnitelmassamme määritelty laaja tekstikäsitely toteutuisi äidinkielen kokeen materiaaleissa. Pohjamateriaalit voisivat esimerkiksi sisältää liikkuvaa kuvaa tai olla nettitekstejä. Aika näyttää, milloin Suomessa kirjoitusympäristö laajenee.

Olen noin kymmenen vuoden ajan saanut olla European Baccalaureate -tutkinnon (EB-tutkinnon) äidinkielen kokeen tehtävälaadinnassa ja sensoroinnissa mukana. Siinä tekstitaidon koe ja esseekoe on yhdistetty samaksi yhden päivän kokeeksi. Kokelaat vastaavat yhteen tekstitaidon tehtävään kaunokirjallisuudesta proosatekstistä, runotekstistä tai faktatekstistä ja kirjoittavat sen aihepiiristä annetun tehtävän pohjalta esseen. Ja kaikki tämä kuulakynällä

neljässä tunnissa. Toisena äidinkielen koepäivänä heillä on suullinen tekstipohjainen tehtävä, jossa analysoidaan kaunokirjallista tai faktatekstiä (arpa ratkaisee kumpaa) ja keskustellaan opettajan ja sensorin kanssa siitä. Kiinnostava malli silti vai mitä?

Kirjoittamisesta on moneksi

TRITONIA VASAVASA

144 028 3706

Kirjoittamisen ihanteet

Eriytyisen hyvin se näkyy äidinkielen ylioppilaskokeessa, jota on luonnehdittu paitsi kirjoittamisen kokeeksi myös yleiseksi kypsyyskokeeksi.

Kiittään hyväksyty kuvaa äidinkielen kokeen taivalta alku-ajoista nykynäkökulmaan, mutta se avaa näkökulmia kirjoittamiseen laajemminkin. Kirjan sisältämät runsaat esimerkit oppilaiden teksteistä vuosien varrelta puhuvat omaa kieltään: sata vuotta sitten kiitteen hyväksyty teksti ei kenties nykypäivänä enää laudaturia saisiakaan.

Kirjan peruslähteenä on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Äidinkielen opettajain liiton vuosittain julkaisema Ylioppilas- ja tekstejä-kokooma, joka aiemmin on ilmestynyt Valloaineita- ja Ylioppilasaineita-nimisenä. *Kiittään hyväksyty* on tehty kirjan 60-vuotisjuhlan kunniaksi.

Kiittään hyväksyty

52

ED
372.88045.41
Äidi

Kiittään hyväksyty

Äidinkielen ylioppilaskokeen
historiaa ja nykypäivää

Toimittaneet Anne Heltunen ja Anita Julin

SKS • ÄOL

vuosikirja 2008

2008

ISBN 9515-746-70

JULIN A & HELTT
KIITTEEN HYVÄKSYTT
TR 592 906 2138

9 789517 463357

€ 24,90

www.fnlit.fi/kirjat

ISBN 978-951-746-935-7

90.2, 88.2

9 789517 463357